

BIULETYN INFORMACYJNY

Nr 4 (72) rok 18, Warszawa, październik – grudzień 2001

57

UZGODNIENIA

do tematu „Ukraińsko-polski konflikt narodowościowy na południowo-wschodnich Kresach II RP: przebieg, skutki, przyczyny, wnioski na przyszłość”.

Konflikt ukraińsko-polski w latach drugiej wojny światowej przybrał niezwykle dramatyczny charakter na Wołyniu. W 1942 roku doszło do pierwszych antypolskich akcji ze strony ukraińskich nacjonalistów skierowanych przeciwko Polakom zatrudnionym w administracji rolnej i leśnej. Akcje powyższe stopniowo rozszerzyły się na polską ludność wiejską we wschodnich powiatach Wołynia. Podjęcie akcji antypolskich kierownictwo OUN uzasadniało dążeniem wszystkich sił polskich do przywrócenia administracji państwa polskiego także na ziemiach Wołynia i Galicji Wschodniej.

Na wiosnę 1943 roku, po przejściu policji ukraińskiej w służbie niemieckiej do UPA, nastąpił burzliwy rozwój oddziałów partyzantskich ukraińskich nacjonalistów. W pierwszej połowie 1943 roku

bojówki OUN i utworzone oddziały UPA opanowały znaczne tereny Wołynia i usunęły niemiecką administrację, pozostawiając w rękach niemieckich tylko większe miasta. Od wiosny 1943 roku OUN i UPA przystąpiły do masowych akcji antypolskich, na początku we wschodnich powiatach Wołynia, a następnie w powiatach środkowych i zachodnich. Przebieg wydarzeń wskazuje na to, że decyzja o eksterminacji (według historyków polskich) a o usunięciu (według historyków ukraińskich) ludności polskiej mogła być podjęta przez Prowid OUN wiosną 1943 roku.

Organizujące się polskie podziemie na Wołyniu w początkowym stadium nie mogło udzielić pomocy ludności polskiej. Radykalne środki podjęte zostały przez Komendę Okręgu Wołyńskiego AK i Okręgową Delegaturę Rządu dopiero w drugiej połowie 1943 roku, a zatem z dużym opóźnieniem, już po masowych mordach ludności polskiej w zachodnich powiatach Wołynia.

Na III Nadzwyczajnym Zjeździe OUN, który odbył się w dniach 21-25 sierpnia 1943 roku, zmienione zostały częściowo założenia i hasła w sprawie polskiej w kierunku zmniejszenia napięć w stosunkach polsko-ukraińskich. Tym niemniej w okresie świąt Bożego Narodzenia 1943 roku przez teren Wołynia przetoczyła się nowa fala mordów.

W konflikcie ukraińsko-polskim, którego szczyt na Wołyniu przypada na 1943 rok, ludność polska była stroną broniącą się przed zagładą. Siły UPA w połowie 1943 roku wynosiły około 20 tysięcy uzbrojonych ludzi, a pod koniec 1943 roku osiągnęły 35-40 tysięcy (bez „Samoobronnych Kuszczewych Widdiiw”). Natomiast polskie oddziały partyzanckie, których organizację rozpoczęto w drugiej połowie lipca 1943 roku, liczyły tylko około 1300 ludzi. Dopiero utworzenie w styczniu 1944 roku 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK, przeznaczonej do walki z Niemcami w ramach planu „Burza”, uchroniło znaczną część ludności polskiej.

Na początku 1944 roku antypolskie akcje OUN i UPA rozszerzyły się na tereny Galicji Wschodniej. Komendy Okręgów AK: Lwowskiego, Tarnopolskiego i Stanisławowskiego skoncentrowały swoją działalność, wzorem Wołynia, na organizacji samoobrony, a w końcu marca 1944 roku rozpoczęto tworzenie oddziałów partyzanckich, które wzięły na siebie ciężar walki z UPA. Z przyjściem wła-

dzy sowieckiej na wschodnie tereny Galicji do organizowanych tzw. „istrebitelnych” batalionów wcielano przede wszystkim Polaków, co zaogniło w jeszcze większym stopniu stosunki polsko-ukraińskie.

Polityczno-wojskowa strategia OUN i UPA uwzględniała realizację następujących głównych założeń:

1. Zorganizowanie wojskowych oddziałów OUN na terenach Wołynia i Polesia a następnie w Galicji Wschodniej;
2. Opanowanie możliwie jak największych terenów na Wołyniu, usuwając z nich administrację niemiecką;
3. Utworzenie załączków administracji ukraińskiej podległej OUN i UPA;
4. Podporządkowanie kierownictwu OUN Bandery wszystkich oddziałów partyzanckich (w tym także oddziałów T. Bułby i oddziałów wojskowych OUN Melnyka, nawet przy użyciu siły);
5. Usunięcie lub zniszczenie polskiego elementu na Wołyniu i w Galicji Wschodniej, jako przeszkodę na drodze do ukraińskich dążeń do niepodległości.

Konflikt ukraińsko-polski pochłonął wiele ofiar i spowodował duże zniszczenia oraz straty materialne. Wstępny szacunek strat został opublikowany w referatach seminarium w tomach „Polska - Ukraina: trudne pytania”.

W referatach także zaznacza się, że działania bojówek OUN i oddziałów UPA przeciwko ludności polskiej przerażają swoją skalą, a w liczbie ofiar po obu stronach nie ma symetrii, co jednak nie może przesłaniać nam faktu, że i po stronie ukraińskiej były liczne niewinne ofiary, w tym szczególnie na Chełmszczyźnie.

Oprócz strat osobowych, ludność polska poniosła ogromne straty materialne. Ocalała ludność polska zmuszona była do opuszczenia ojczystych stron, przy czym znaczną liczbę Polaków okupant wywoził na przymusowe roboty do Niemiec.

Konfliktowi ukraińsko-polskiemu towarzyszyło odejście od norm moralnych wynikających z wartości chrześcijańskich. Przeciwko krwawemu konfliktowi między Polakami i Ukraińcami występował metropolita Andrej Szeptyćkyj.

Tragiczne wydarzenia na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1942 - 1944 przesądziły o utrwaleniu stereotypów Ukraińca i Polaka, powstałych znacznie wcześniej, bo w odległych latach

przed i porozbiorowych oraz w okresie międzywojennym. W świadomości Polaków utrwalił się stereotyp Ukraińca zbudowany na poczuciu krzywdy, nienawiści, okrucieństwa, żądzy zemsty i odwetu.

Źródła konfliktu ukraińsko-polskiego w latach drugiej wojny światowej tkwią głęboko w naszej wspólnej przeszłości, są konsekwencją dawniejszych obopólnych uprzedzeń, urazów, wyrządzonych krzywd. Do przyczyn konfliktu należy zaliczyć:

1. Dramatyczne dzieje narodu polskiego i ukraińskiego w XVI-XVIII wieku wypełnione niezwykle okrutnymi buntami chłopskimi i powstaniem kozackimi, tłumione w potokach krwi, co pozostawiło w świadomości wielu pokoleń zadawnione i nigdy nie zapomniane wzajemne krzywdy oraz poczucie niesprawiedliwości społecznej.
2. Doświadczenia i wnioski z przegranej przez Ukraińców wojny z Polską w latach 1918-1919 wskazujące Polskę jako jedną z głównych przeszkód w uzyskaniu niepodległości Ukrainy.
3. Nieuregulowane warunki ogólnopolityczne po pierwszej wojnie światowej, co pozbawiło Ukraińców możliwości uzyskania własnej państwowości.
4. Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej na Kresach wschodnich oparta na zasadach nacjonalizmu i wyłączenia innych narodowości z życia państwowego i społecznego (sprawa autonomii i samorządu, problem reformy rolnej, polityka oświatowa, naruszanie praw i swobód obywatelskich, stosowanie represji wobec Ukraińców). Nie usuwała ona dawnych konfliktów społecznych, a stwarzała nowe.
5. Terrorystyczna i sabotażowa działalność UWÓ a następnie OUN na terenie Polski w okresie międzywojennym.
6. Antypolska działalność OUN w czasie drugiej wojny światowej, wynikająca w znacznej części z przyjętej ideologii integralnego nacjonalizmu Dmytra Doncowa (opartej o wzory prądów faszystowskich), kształtująca świadomość społeczeństwa ukraińskiego w duchu nienawiści do Polaków, jako stojących na drodze do niepodległości Ukrainy.
7. Inspirująca rola obu okupantów: sowieckiego i niemieckiego w podsycaniu konfliktu ukraińsko-polskiego.

8. Demoralizujące oddziaływanie wojny - przynoszące wielkie spustoszenie moralne i odejście od norm i zachowań społecznych - co uwarunkowało krwawy i zbrodniczy charakter konfliktu.
9. Bezkompromisowe stanowiska polskiego Rządu i kierownictwa OUN w kwestii terytorialnej.

Uczestnicy seminarium uważają, że naród ukraiński miał pełne prawo dążyć do uzyskania niepodległości. Ale metody i zasady stosowane przez OUN i UPA przeciwko ludności polskiej, a także ukraińskiej, nie mogą być usprawiedliwione. Nie zawsze mają także uzasadnienie polskie akcje przeciwko ludności ukraińskiej.

Znajomość historii stosunków polsko-ukraińskich jest potrzebna naszym obu narodom, a zwłaszcza nowym pokoleniom Polaków i Ukraińców, które będą budować swoją przyszłość. W celu przewyciężenia, w duchu pojednania, uprzedzeń i utartych stereotypów oraz budowania dobrosąsiedzkich stosunków jest także ukazanie pełnej prawdy o wydarzeniach na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w czasie drugiej wojny światowej. Jest to konieczne, aby nie wyjaśnione do końca fakty nie były źródłem nieufności i uprzedzeń, i nie ciążyły nad naszymi wzajemnymi stosunkami.

* * *